

SCENER FRA ET EKTESKAP

Ingmar Bergman

INGMAR BERGMAN FOUNDATION

SCENER
FRA OPPLØSTE
EKTESKAP

**HVA ER ET EKTESKAP
OG HVA GJØR VI NÅR DET ER OVER?**

AV JANNE STIGEN DRANGSHOLT

DEN HELLIGE FAMILIE

FOLK GIFTER SEG FREMDELES. I 2018 VAR DET NESTEN 21 000 INNGÅTTE EKTESKAP I NORGE, OG DENNE ER FREMDELES ER DEN VANLIGSTE FORMEN FOR SAMLIV MELLOM TO MENNESKER. OG TIL TROSS FOR STATISTIKK HAR VI OGSÅ KLARE FORVENTNINGER OM AT SAMLIVET SKAL HOLDE. DELVIS FORDI VI HAR HØYE FORVENTNINGER TIL OSS SELV OG VÅR EGEN EVNE TIL Å FÅ TING TIL Å FUNGERE, MEN OGSÅ FORDI VI FORTSETTER Å ABONNERE PÅ EN FORTELLING OM AT ET «VI» ER DEN OPTIMALE LIVSFORMEN FOR ET MENNESKE. DETTE ER EN FORTELLING SOM ER BLITT GITT OSS TIL ALLE TIDER. MEN ER DEN SÅNN?

I boken «Why love hurts» 2012 hevder sosiologen Eva Illouz at troen på at kjærligheten er et personlig prosjekt mer eller mindre er en illusjon. Faktisk mener hun at våre forventninger til kjærligheten dypest sett er formet av samfunnet og kulturen vi lever i, og peker på hvordan forståelsen av forelskelse og romantiske forhold både skapes og påvirkes av kulturelle fortellinger eller bilder. Den franske forfatteren Francois de La Rochefoucauld sa i sin tid at «få mennesker hadde blitt forelsket, om de ikke hadde hørt om det på forhånd», og for Illouz er dette en god beskrivelse av hjernevaskingen vi alle utsettes for. Samfunnet trenger nemlig at vi forelsker og gifter oss, sier hun, og det trenger også at vi betrakter slike prosesser som strengt personlige, subjektive og unike. Uten at de nødvendigvis er det.

Sannhetsverdien i slike fortellinger er også noe Josefin Olevik tar opp i boken «Den befriete familien» 2019, hvor hun stiller spørsmål ved hvor mye som er naturlig og hvor mye som er kulturelt betinget i måten vi organiserer samlivsformer og familie på. På et tidspunkt i boken sier Olevik at

hun føler seg lurt. Lurt av instruksene om å forelske seg, få barn og leve sammen i gode og onde dager. Lurt av fortellinger som Tornefuglene og Tatt av vinden, som viste frem en kjærlighet som ikke på noen måte korresponderte med det hun opplevde i virkeligheten. Var det noe galt med henne? Eller måtte hun rett og slett tenke nytt? Olevik bestemte seg for å tenke nytt.

Noe som selvfølgelig også er blitt gjort før. Allerede i 1845 kom Friedrich Engels med boken "Den hellige familie", hvor han hevder at ekteskapet kun eksisterer for å opprettholde det kapitalistiske systemet og understreker at tanken om at middelklassen gifter seg og er monogame for kjærlighetens skyld, er en ideologisk fundert løgn. Kjærligheten kan kun eksistere i et klasseløst samfunn, konkluderer Engels, som bygde sine teorier på Platons tanker om at den ideelle kjærlighet er frigjort fra materielle bånd.

Erich Fromm gjentar noe lignende i "Om kjærlighet" 1960, hvor moderne kjærlighet avskrives som en økonomisk transaksjon

som er underlagt de samme prinsippene som en forretning i det kapitalistiske system, og i 1972 kritiserte Vilhelm Aubert i essaysamlingen "Det skjulte samfunn" 1972 særlig sosiologien for å ha forsømt seg i forhold til å sette lupen på kjærligheten. Mens denne vitenskapen har vært god på å undersøke kollektive fenomener som fattigdom og undertrykkelse, har den latt kjærligheten være, sannsynligvis fordi også sosiologien har godtatt løgnen om at denne er rent individuell og subjektiv.

Samtidig er det ikke bare vitenskapen som har sviktet på dette punkt. Også litteraturen har en lang historie på å videreføre løgnen om det ideelle ekteskapelige «vi». Et godt eksempel er komediesjangeren. Ifølge litteraturforsker Northrop Frye følger komedien følgende universelle mønster: En ung mann lengter etter en ung kvinne, men motarbeides, oftest av en farsfigur, og det forelskede paret blir ikke forent før mot slutten. Sluttens fastsettelse av en kjærlighetsunion representerer videre alltid overgangen fra en samfunnsform til en annen. I begynnelsen styrer nemlig det unge paret motstandere, men fra det punktet

hvor de inngår ekteskap ser vi begynnelsen på en ny orden. Dette er et mønster som vi for eksempel finner i alle Shakespeares store komedier, fra «En midtsommernatts drøm» 1595 til «Som dere vil ha det» 1599. Det vi dermed også ser er at komedien viderefører den grunnleggende sammenknytningen mellom kjærlighet og samfunn, og viser hvordan suksess i kjærlighet i bunn og grunn kan sidestilles med økonomisk og sosial gevinst. Interessant nok er dette i stor grad et mønster som også finnes i moderne romantiske komedier. Med én viktig endring. For selv om man i de fleste tilfeller også har beholdt en ytre motstander, er det i moderniteten de indre blokkeringene som utgjør den største trusselen mot fullendelse av hovedpersonene sine mål. I filmen «The secret life of Walter Mitty» 2013 er det hovedpersonens tendens til å drømme seg bort som er det største hinderet til fullendelse av kjærlighetsforholdet. Først når han har kvittet seg med denne svakheten, kan han vinne sin utkårede og gjøre en god jobb i Life Magazine.

Dette er slike mekanismer Eva Illouz ser

på som den største faren ved å behandle kjærlighet som et unikt og dypt personlig prosjekt. Slike internaliseringer tåkelegger nemlig den vekselvirkningen som tross alt preger forholdet mellom kjærligheten og samfunnet, og ender opp med å skape sårbare individer som ser innover heller enn utover for å finne årsaken til problemene sine. I et slikt perspektiv er det desto viktigere å lese mellom linjene på det kjærlighetsidealet vi stadig konfronteres med, og tydelig se den ideologiske virkeligheten som dette presenteres i.

ALLE DE ULYKKELIGE FAMILIENE

Samtidig er det selvfølgelig heller ikke slik at vi idag mangler fortellinger om hvordan det ser ut når brudedefølget har gått hjem og kaken er spist opp. Og selv om Josefin Olevik viser hvor lett det er å la seg rive med av fortellingen om et idealisert «vi» som er naturlig og grunnleggende godt, er det også slik at vi i moderniteten ikke setter et automatisk likhetstegn mellom ekteskap og samfunnsintegrering. Derfor har vi for eksempel også komedier om livet under og etter skilsmisken, som for eksempel HBOs serie *Divorce*, som snart får sin tredje sesong

på TV-skjermene. Her møter vi Frances Sarah Jessica Parker som sitter med stort huslån, utakknemlige tenåringsbarn, ufullendte drømmer og en lat mann Thomas Haden Church hun ikke husker hvorfor hun giftet seg med. Og samtidig som dette er en morsom serie, fanger den også opp den tomheten som kan fylle rommet mellom to mennesker som på et eller annet tidspunkt har glemt hvorfor de bestemte seg for å tilbringe hele livet sammen. Dessuten er det en fortelling om å nærme seg femti og desperat innse at alle mulighetene som tidligere syntes å lyse i horisonten er i ferd med å forsvinne for alltid. Og – ikke minst – at den neste milepælen, med mindre man handler nå og med én gang, er døden.

Fortellinger om samlivsbrudd gjenfinnes også i norsk samtidsliteratur, til tross for at Marta Norheim i «Oppdateringar frå lykkelandet» 2017 konstaterer at skilsmisseprosenten her ligger lavere enn i samfunnet forøvrig. Nyere eksempler er Nina Lykkes «Nei og atter nei» 2016, Helga Flatlands «En moderne familie» 2017 og Monica Isakstuens «Vær snill med dyrene» 2016. I Isakstuens roman møter vi Karen i form ►

av en traumbearbeidende monolog alle kan kjenne seg igjen i. For hvor nære brudd er vi ikke alle sammen, i en småbarnshverdag hvor «man er så inn i helvete trøtt at man kunne sovnet på vei ut til postkassa» og hvor man til stadighet fanges i små og store krangler om hvem som egentlig bidrar mest i hjemmet? Hvor skjørt er ikke dette familielivet, som presenteres som så grunnleggende for vår lykke? Og hvem er vi etterpå – når alt er over og familien ikke finnes lenger?

For en stund tilbake spurte The Guardian leserne sine om deres skilsmisshistorier. Én sa at hun gikk fra mannen sin fordi hun forelsket seg i en annen og ikke ønsket å være utro. Men forelskelsen gikk over, og hun har siden ikke truffet noen hun elsket så mye som eksmannen. En annen fortalte at eksmannen hennes var utro og at det førte til at hun fremdeles ser tilbake på hele ekteskapet som en stor løgn, særlig ettersom hun senere fikk vite at han hadde vært ulykkelig i ti år før bruddet endelig inntraff. En tredje sier at hun alltid kjente seg alene i ekteskapet, fordi mannen stadig kritiserte henne og prøvde å kontrollere hvordan hun skulle se ut.

Fortellinger om skilsmisse handler om tap – av ektefelle, forventninger, håp, muligheter, minner, drømmer og en selv. For skilsmisse er på mange måter et brudd med modernitetens løfte om at vi som unike individer kan få alt vi ønsker oss – på én gang. Vi er rikere og friere enn noen gang, og vi har dermed alle muligheter til å lykkes i alt vi foretar oss. Men spørsmålet er hva det vil si å lykkes. Og spørsmålet er hva et ekteskap egentlig dreier seg om. Hva kjærlighet egentlig dreier seg om. Og hva et brudd egentlig dreier seg om. I tillegg til bunnløs sorg, desperasjon og tap, kan en skilsmisse også komme til å dreie seg om frihet, valg og gjenfødelse. Eller kanskje det dreier det seg om alle disse tingene på én gang. Akkurat dette kunne vi snakket om hele natten gjennom.

SCENER FRA ET EKTESKAP

INGMAR BERGMAN FOUNDATION

AV **INGMAR BERGMAN**
OVERSATT & BEARBEIDET AV **ARNE LYGRE**
REGISSØR **KJERSTI HORN**
SCENOGRAF & KOSTYMEDESIGNER **SVEN HARALDSSON**
LYDDESIGNER **ERIK HEDIN**
LYSDESIGNER **TRYGVE ANDERSEN**
AV-TEKNIKER **JENS LØVAAS**
MASKØR **JILL TONJE HOLTER**
MEDVIRKENDE **NINA ELLEN ØDEGÅRD & ANDERS DALE**
FOTO **STIG HÅVARD DIRDAL**

PREMIERE HOVEDSCENEN 30. APRIL 2019
ALLE KOSTYMER & SCENOGRAFI ER TILVIRKET
VED ROGALAND TEATERS VERKSTEDER.

THE PLAY IS PRESENTED BY ARRANGEMENT
WITH JOSEF WEINBERGER LIMITED, LONDON,
ON BEHALF OF THE INGMAR BERGMAN FOUNDATION

